

APLICAREA LEGII RURALE DIN 14 AUGUST 1864 ÎN FOSTUL JUDEȚ PUTNA

Mariana Dascălu

Publicarea Legii rurale în Monitorul Oficial și vestea atribuirii de pământ sătenilor au determinat cea mai puternică efervescență de la 1859 încoace. Proclamația domnitorului către locuitorii de la sate a alimentat și întreținut continuu simpatia de care se bucura Cuza în rândul maselor.

„Claca (boierescul) este desființat de-a pururea, și de astăzi voi sunteți proprietarii liberi pe locurile supuse stăpânirii voastre (...). Mergeți, dar mai înainte de toate la poalele altarului și cu genunchile plecate, mulțumiți Atot-Puternicului Dumnezeu pentru că prin ajutorul său, în sfârșit ați ajuns a vedea această zi frumoasă pentru voi, scumpă inimii mele, și mare pentru viitorul României.

De astăzi voi sunteți stăpâni pe brațele voastre, voi aveți o parte de pământ, proprietate și moșie a voastră, de astăzi voi aveți o Patrie de iubit și de apărât”¹

Proclamația domnitorului Unirii era un act de justete în fața istoriei, act ce trebuia de mult legiferat. Era în același timp răspunsul la zguduitorile cuvinte adresate de M. Kogălniceanu în discursurile fulminante rostite la 25 mai și în iunie 1862 prin care susținea încă o

¹ M. Dimitriu, C. Georgescu, **Legea din 1864 și legea din 13 iunie 1879**, Tipografia Alexandru Codrescu, Focșani, 1907, p.1

dată că țăranul este „*talpa casei*” și că „*nu este lucru creștinesc, este de mare pagubă sufletului să supunem sub jugul robiei pe frații noștri*”².

Și nu întâmplător, același Kogălniceanu, statornic apărător al intereselor celor mulți, se adresa Parlamentului cu aceleași cuvinte semnificative, purtătoare ale unui crunt adevăr: „*O! Fie-vă milă de trei milioane de țărani care cu fimeile și cu pruncii lor deși ținută afară și departe de dezbaterile noastre, au ochii țintiți asupra Dealului Mitropoliei, ca asupra soarelui mântuirii și vă întind mâinile !*

O! Nu drămuțiți brazda de pământ trebuitoare hranei țăranilor. Gândiți-vă la durerile, la patimile, la lipsurile trecutului lor. Gândiți la originea averilor dumneavoastră, gândiți că cea mai mare parte o datorați muncii și sudoarelor lor”³

Discursurile rostite de Kogălniceanu veneau atunci ca răspuns la încercarea marilor vremii de a face o faptă bună doar pe jumătate – eliberarea țăranilor de servituțiile clăcii, fără însă a-i împrăpetări.

Manifestările de simpatie față de marea realizare din august 1864 s-au declanșat în toate colțurile țării. Scrisori de mulțumire soseau din toate satele și cătunele României. Cu prilejul vizitei pe care domnitorul o întreprinde la moșia sa de la Ruginoasa în septembrie 1864, un grup de țărani îi adresează o vibrantă scrisoare a cărei conținut este edificator pentru atitudinea care domnea în rândul poporului: „*Mare ești tu Doamne! Prin actul din 14 august 1864 milioane de suflete care zăceau de secole sub osânda boierescului și în desăvârșită sărăcie, azi sunt eliberați și chemați în rândul oamenilor. Bunule părinte al plugarului român! Tu ne dai lumină, tu ne dai viață și tu ești puternicul stăpânitor, unicul Domnitor care ai fost merit de Dumnezeu Sfântul să fii mântuitorul nostru de la copilul din fașă până la bătrânul din cârjă. Așa, Prea Înălțate Doamne, ne-ai făcut dreptate. Ai rupt în fine zapisul*

² M. Kogălniceanu, *Îmbunătățirea soartei țăranilor. Două discursuri rostite în Parlament la 25 mai și 1 iunie 1862*, Editura Librăriei Universale, București, p.37

³ *Ibidem*, p.115 - 116

sclaviei, ni-ai dat ogorașul, hrana familiei noastre și ai făcut ca în vatra țăranului să domineze liniștea și fericirea”⁴.

Fără îndoială că și în Ținutul Putna au existat asemenea manifestări entuziaste, chiar dacă mai mult de o treime din suprafața județului era la data respectivă stăpânire liberă, răzeșească, moștenită după un drept arhaic al pământului.

Din punct de vedere geopolitic, județul Putna era situat la 1864 în sudul Moldovei, la vechiul hotar dintre cele două Principate, la adăpostul arcului carpatic și cu o largă fereastră deschisă spre albia inferioară a Siretului, acolo unde se apropie cel mai mult formele de relief specifice întregii țări: Munții Carpați, Podișul Moldovei și Câmpia Română.

Numele județului a fost dat de numele râului ce îl străbate, râul Putna, cuvânt ce provine din limba slavă și care se traduce prin „drum” sau „cu cărare”, fapt ce confirmă prin vreme că râul de la care și-a tras numele a croit drum spre câmpie, în lunca Siretului și mai departe spre mare.

Deficitar în cereale, fostul județ Putna s-a făcut din totdeauna cunoscut prin podgoriile sale renumite și prin frumoasa depresiune a Vrancei sau Țara Vrancei în care viața arhaică a țăranului român ne conduce spre obârșia neamului nostru⁵

Județul Putna a luat ființă odată cu Țara Moldovei și a fost reprezentat de teritoriul cuprins între râurile Trotuș în nord și Râmnic la sud.

În general, Ținutul Putnei a fost împărțit din punct de vedere teritorial-administrativ în cinci plăși:

⁴ N. Adăniloaie, D. Berindei, **op.cit.**, p.221, apud P. Rășcanu, **Unirea – 24 ianuarie 1859**, București, 1909, p.52-53

⁵ Date caracteristice mai pot fi selectate din **Marele dicționar geografic al României**, vol.V, realizat de G. I. Lahovari, C. I. Brătianu, Gr. Tocilescu, București, 1902, p.114-134 vezi și **Monografia județului Putna**, Focșani, 1943, p. 5-11

- Plasa Răcăciuni sau Trotuș cu capitala la Adjud (mai târziu la Păunești)
- Plasa Zăbrăuți sau Șușița cu capitala la Panciu
- Plasa Gârlele cu capitala la Odobești
- Plasa Biliești cu capitala la Suraia
- Plasa Vrancea cu capitala la Vidra.

În urma Regulamentului Organic a mai existat o Plasă Lunca, pe Valea Trotușului, care însă a fost redistribuită la noua împărțire administrativ - teritorială⁶.

Ținutul Putna poartă în cuprinsul său locuri de rezonanță istorică, precum Domnești – ctitorie domnească unde s-au aflat curțile răzeșului putnean, oștean și domn mai apoi Eustratie Dabija, socrul lui Duca-Vodă, satele Scurta, Faraoanele aflate astăzi pe teritoriul județului Bacău, ocine și moșii ale Buzdugăneștilor, oșteni și boieri din vremea lui Ștefan, Câmpuri, locul de băștină al lui Ion Roată, deputatul țăranilor pontăși în Divanul ad-hoc al Moldovei, până la Țara Vrancei care a constituit din totdeauna o singură moșie; spațiu mioritic și loc de cultivare și perpetuare a frumosului.

Țara Vrancei sau „republica Vrancei” cum o numește Dimitrie Cantemir, a avut o situație cu totul aparte în Ținutul Putna. „Țara Neagră” sau „Țara Codrilor” a fost o adevărată „*fundație de autonomie țărănească*”, cum aprecia Nicolae Iorga⁷.

Dacă pentru plaiul Vrancei, toate pământurile, cu excepția locului de casă, erau stăpânite în devălmășie, fiecare cunoscând, după spița de neam, ce suprafață îi revine, restul teritoriului ținutului Putna

⁶ **Monografia județului Putna**, Focșani, 1943, p.55-56

⁷ **Ibidem**, p.56. Prima mențiune documentară a Putnei la 21 iulie 1431 – în scrisoarea latină prin care Ladislau Apor vestește pe un jude brașovean că Alexandru cel Bun a adunat oști la marginea Țării Românești, trimițând pe marele său vornic „*versus Puttnam*”; aici este menționat și numele Vrancea - „*per via Varancha*”

cunoaște aceeași situație a unei nedrepte împărțiri a terenului între țărani și proprietari. Având în vedere că aproximativ la sfârșitul secolului XIX județul Putna avea o suprafață totală de 343.900 hectare, din care 146.862 hectare ocupate cu păduri și numai 75.896 hectare de teren arabil, restul fiind ocupat cu fânețe, livezi, vii, terenuri neproductive, se pune firesc întrebarea care a fost situația înainte de 1864 și mai ales după aplicarea Legii din 14 august.

În Arhivele Naționale Vrancea, există un bogat material documentar pe baza căruia ne propunem, nu cu pretenția de a fi epuizat orice posibilitate de discuție, să clarificăm, pe cât ne este cu putință, situația împrumietării foștilor țărani clăcași din această regiune a țării. În analiza propusă trebuie să avem în vedere faptul că aproximativ o treime din suprafața județului o reprezenta Plasa Vrancea, zonă stăpânită în devălmășie și ocupată în cea mai mare parte de munți cu păduri întinse. Zona aceasta din ținutul Putnei intra sub incidența articolului 44 din Legea muntelui din Moldova, completat cu articolul XIII din Legea rurală care legifera stăpânirea răzeșească asupra acestor terenuri⁸

Din documentele studiate nu am găsit nici o situație centralizată privind numărul țăranilor clăcași din Putna și clasificarea lor în funcție de numărul de vite pe care le dețineau înainte de împrumietare. Misiunea este cu atât mai dificilă întrucât vom raporta datele extrase la o cifră aproximativă pentru situația din acest județ.

În 1864 în momentul promulgării Legii rurale, Mihail Kogălniceanu a solicitat printr-o telegramă tuturor prefecților să comunice într-un tabel - „tabela A” – numărul clăcașilor de pe moșiile Statului și alte proprietăți existente.

La Arhivele Naționale Vrancea se află două dosare voluminoase privind împrumietarea clăcașilor din ținutul Putna, conform prevederilor Legii rurale din 14 august 1864. Dosarul nr. 13/1864 din

⁸ D. C. Sturdza-Scheeanu, **Acte și legiuri privitoare la chestia țărănească**, București, 1907, p.701

fondul Prefecturii județului Putna, în cele 143 de pagini ale sale, nu conține nici o situație statistică referitoare la numărul de clăcași, repartizați în funcție de numărul de vite și nici o situație privind numărul acestora deveniți proprietari sau date privind cuantumul despăgubirilor pe care țăranii trebuiau să le achite pentru terenurile atribuite. Cea mai mare parte a documentelor o constituie procesele-verbale încheiate de inginerul topograf al județului pentru delimitarea moșiilor particulare și ale Statului.

Procedura de aplicare a Legii rurale promulgată la 14 august 1864 a avut probabil același curs și aici, ca în majoritatea celorlalte regiuni ale țării. Potrivit Adresei Ministerului de Interne, Agricultură și Lucrări Publice purtând numărul 9378 din 12 septembrie 1864 se solicita constituirea „*cu cea mai mare grăbire*”⁹, a comisiei de delimitare a locurilor ce vor fi atribuite foștilor clăcași. Comisia formată din „*advocatul public, administratorul de finanțe și inginerul topograf*”¹⁰ nu poate urgenta lucrarea de delimitare „*din ignoranța multor din locuitori*”¹¹, fapt ce va întârzia aici aplicarea Legii respective.

La solicitarea expresă a Ministerului de Interne prin Circulara numărul 9378, potrivit articolului 2 și 7 din aceasta, sunt finalizate și înaintate procesele-verbale cu situația atribuirii pământului pentru țărani, acte ce poartă, fără excepție, doar semnătura inginerului topograf al ținutului Putna. Dacă nu întâlnim nici o specificare privind suprafața delimitată, aceste procese-verbale se încheie, fără excepție, cu mențiunea: „*întinderea mai sus arătată (...) s-au alesu la astă comună de laolaltă, precum este așezată pe planul de aliniat*”¹², „*cu acest mod rămânând mulțămite ambele părți*”¹³ (proprietari sau arendași și țărani).

⁹ Arhivele Naționale Vrancea (în continuare se va cita ANVn), fond Prefectura jud. Putna, dosar nr.13/1864, f.1

¹⁰ Ibidem, f.24

¹¹ Ibidem, f.6

¹² Ibidem, f.39

¹³ Ibidem, f.39, 47, 54, 59 (procesele-verbale de delimitare a terenurilor).

Din procesele-verbale întocmite pentru comunele Rădulești, Plasa Biliiești (dosar nr.13/1864, f.39), Precistanu, aceeași Plasă (dosar nr.13/1864, f.47), Vulturu de Sus și Vulturu de Jos, Plasa Biliiești (dosar nr.13/1864, f.51), Jorăști (dosar nr.13/1864, f.54), sau Orbenii de Sus și Orbenii de Jos, Plasa Răcăciuni (dosar nr.13/1864, f.59 și 65) se constată că numărul țăranilor frunțași cărora după Lege trebuia să li se atribuie 15.840 stânjeni pătrați, respectiv câte 5 fâlcii și jumătate sau 7,7 hectare, este mai mic comparativ cu cel al țăranilor pâlmași cărora li se atribuia doar 11.520 stânjeni pătrați, respectiv câte 4 fâlcii sau 5,6 hectare, sau față de numărul celor care au primit numai loc de casă și grădină, respectiv 10 prăjini¹⁴ În toate aceste situații cel mai mare număr este reprezentat de țăranii mijlocași care au primit potrivit Legii 7.200 de stânjeni pătrați (2 fâlcii și jumătate sau 3,5 ha).

Potrivit aceluiași documente, suprafețele destinate rezervei proprietarului sau arendașului variază de la 6.688 stânjeni pătrați în comuna Rădulești, la 5768 la Precistanu, 8093 stânjeni pătrați în Jorăști și 15.706 stânjeni pătrați la Orbenii de Jos, comparativ cu terenul atribuit țăranilor de pe aceste proprietăți, respectiv 780.598 stânjeni pătrați la Rădulești, 119.691 stânjeni pătrați la Precistanu, 940.012 stânjeni pătrați la Jorăști și 282.211 la Orbenii de Sus.¹⁵

Toate aceste procese-verbale sunt pline de greșeli în ceea ce privește totalul suprafeței situate în vatra satului și al suprafeței de teren ce a fost atribuită foștilor clăcași. Au existat situații în care măsurătorile pe anumite proprietăți nu au fost finalizate, în special pe moșiile particulare, deoarece ar fi fost afectată mai mult de două treimi din moșie, aspect pe care legea îl interzicea în mod categoric. Astfel, prin Adresa nr. 943 din 29 februarie 1865 înaintată inginerului topograf din Plasa Răcăciuni se preciza că „*d-nul general Costache Milicescu au arătat că vrând a da locurile foștilor clăcași la moșia Sascut nu au*

¹⁴ o falce reprezintă 320 de prăjini pătrate sau 2880 stânjeni pătrați = 1,4 ha

¹⁵ ANVn, fond Prefectura jud. Putna, dosar nr. 13/1864, f.39, 47, 54, 59

*putut din cauză că i s-ar lua mai mult de 2/3*¹⁶ Același lucru s-a întâmplat și în cazul lui Neculai Lipan de pe moșia Scurta, Plasa Răcăciuni, care nu a finalizat delimitarea proprietății, declarând-o „strâmtă”¹⁷ În cazul moșiilor „strâmte”, așa cum este cazul moșiei Scurta din comuna Pufești, s-a avut în vedere atribuirea terenurilor conform Adresei nr. 33 din 12 mai 1865, astfel: pentru un locuitor cu doi boi se atribuiau numai 3 fâlcii și 10 prăjini, pentru o despăgubire anuală de 78 de lei și 23 parale, iar pentru un pălmaș se atribuia o falce și 76 de prăjini și 8 stânjeni pătrați pentru care se vor plăti 55 de lei și 33 de parale, ceea ce reprezintă o substanțială diminuare a suprafețelor pentru țărani¹⁸

Dat fiind ritmul foarte lent al lucrărilor de delimitare a proprietăților, Ministerul solicită prin Adresele nr. 5.288 din 25 mai 1865 și 5.452 din 19 mai același an, trimiterea de urgență a unor situații statistice privind stadiul lucrărilor la acea dată și aceeași situație la fiecare două săptămâni, acuzându-i pe inginerii topografi de „*moliciunea cu care dumneavoastră vă împliniți datoriile ce le aveți*”¹⁹

Din tabelele trimise Ministerului de Interne la începutul lunii iulie reiese că s-au realizat delimitări pe 11 proprietăți, din care două proprietăți unde țăranilor li s-a dat pământul în proporție de 2/3 și nouă proprietăți unde terenul a fost atribuit integral²⁰ La data raportării, aceste proprietăți erau următoarele:

¹⁶ Ibidem, f.42

¹⁷ Ibidem, f.31

¹⁸ Ibidem, f.83

¹⁹ Ibidem, f.87, 90, 96

²⁰ Ibidem, f.100-101

MOȘII PARTICULARE

Denumirea moșiei	Proprietar	Apartenență
1. Moșia Mărășești	C.Catargi	Comuna Pătrășcani
2. Moșia Pătrășcani	C.Catargi	Comuna Pătrășcani
3. Moșia Boțîrlău	P. Avramovici	Comuna Boțîrlău
4. Vulturu de Sus	P. Avramovici	Comuna Vulturu
5. Rădulești	L. C. Teodor	Comuna Mircești
6. Precistanu	L. C. Teodor	Comuna Mircești
7. Jorăști	Mavrocordat	Comuna Jorăști
8. Scurta	N.Lipan	Comuna Pufești
9. Domnești	E. Conachi Vogoride	Comuna Domnești
10. Biliiești	Iancu Fotiadi	Comuna Biliiești
11. Domnești	E. Conachi Vogoride	Comuna Ciorani
12. Orbenii de Sus	Petreche Buzdugan	Comuna Orbeni
13. Orbenii de Jos	N.Negrui	Comuna Orbeni
14. Spineni	Milicescu	Comuna Sascut
15. Fîntînelele	Milicescu	Comuna Sascut
16. Conțești	Ruxandra Stamatini	Comuna Sascut
17. Vulturu de Jos	Râșcanu Cantacuzino	Comuna Vulturu
18. Nămolosa	principesa Raspoli	Comuna Nămolosa
19. Gîrlești	Ecaterina Raspoli	Comuna Blidaru
20. Belciugu	Ecaterina Raspoli	Comuna Belciugu
21. Călienii –Maluri	E. Hristodoru	Plasa Biliiești
22. Bizighești	Irina Cantacuzino	Plasa Gîrlele
23. Bizighești	Ioan Lungu	Plasa Gîrlele
24. Pădureni	Costache Vidrașcu	Plasa Gîrlele

MOȘII ALE STATULUI

1. Vultur de Sus	Comuna Vultur
2. Vadu Roșca	Comuna Vadu Roșca
3. Bizigheștii Vizantei	Comuna Bizighești
4. Bizigheștii Bogdani	Comuna Bizighești ²¹

Din moșiile proprietate particulară cele de la Pătrășcani, Vultur, Nămolosa, Bilești, Orbenii de Sus, Orbenii de Jos, Belciugu, Cotești și Pădureni erau în 1803 proprietăți răzeșești, potrivit statisticilor din Condica liuzilor, iar moșia Jorăști fusese a mănăstirii Sf. Ioan din Focșani.²²

Din totalul de 27 de moșii delimitate până în toamna anului 1865, patru sunt proprietăți ale Statului, iar două - Bilești și Vultur de Jos - erau considerate la data respectivă moșii „strâmte“

La 23 aprilie 1865 următoarele moșii, foste proprietăți mănăstirești, erau arendate diverselor persoane:

Moșia	Mănăstirea	Arendaș
Schitu Brazi	Mitropolia Moldovei	Al. Gorgoz
Schitu Anghelești	Episcopia Romanului	N.Vlaicu
Crucea de Jos	Mănăstirea Bogdana	D.Anastasiu
Pământul de la Gârle	Mănăstirea Nemț	D.Ghica
Fitinghești	Mănăstirea Bisericiani	G.Faur
Varnița	Mănăstirea Neamț	D.Zălceru
Cinci pământuri de la Pădureni	Mănăstirea Mera ²³	

²¹ Ibidem, f.109,110,111

²² **Marele dicționar geografic al României**, p.138-139

²³ ANVn, fond Prefectura jud. Putna, dosar nr.11/1864, f.375

Aceasta este situația moșiilor existente în Ținutul Putna în toamna anului 1865, dar neavând procese-verbale pentru delimitarea tuturor moșiilor care făceau obiectul Legii din august 1864 este destul de greu să interpretăm aceste informații. Din dosarele cercetate am extras doar 17 procese-verbale, ceea ce reprezintă un număr foarte mic față de numărul comuneloe existente la aceea dată în Ținutul Putna, fapt ce nu ne permite realizarea unui tabel statistic privind situația dinainte de împrăștiere și cea din momentul 1864. Se pot însă întocmi asemenea tabele pentru situația atribuirii pământului în anul 1867:

Nr.	Plasa	Nr. clăcașilor împrăștiți				TOTAL
		4 boi	2 boi	pălmași	loc casă	
1	Mircești	9	72	8	21	110
2	Rădulești	-	72	20	33	125
3	Precistanu	1	1	-	10	12
4	Bizighești		9	6	3	18
5	Balta Raței	-	2	2	47	51
6	Făurei	-	43	4	12	59
7	Mărășești	16	83	38	91	228
8	Jorăști	30	42	4	11	87
9	Vulturu Sus	3	13	2	3	21
10	Boțârlău	31	31	5	16	83
11	Doaga	-	18	13	14	45
12	Biliești+Sasu		162	61	35	258
13	Răstoaca	32	77	29	16	154
14	Vulturu Jos	55	102	17	56	230
15	Costieni	77	59	7	87	230
16	Nămoloasa	70	49	6	16	141
17	Cluceru-Blidari	54	43	3	30	130
18	Călienii+Maluri	82	79	13	35	209
	TOTAL	460	957	228	536	2181

În Plasa Bilești au fost împroprietăriți 2.181 țărani cu 6.659 de fâlcii și 42 de prăjini. Au fost atribuite 136 de fâlcii bisericilor, respectiv câte 8 fâlcii de fiecare parohie.

Situația despăgubirilor în Plasa Bilești

Nr.	Plasa	Suma despăgubirilor			
		4 boi	2 boi	pălmași	loc casă
		Lei	Lei	Lei	galbeni
1	Mircești	13692	82692	6528	21
2	Rădulești	-	82692	16320	33
3	Precistanu	1521	1148	-	10
4	Bizighești		49374	3264	12
5	Balta Raței	-	2297	1632	47
6	Făurei	-	49374	3264	12
7	Mărășești	24340	95325	31008	91
8	Jorăști	45637	48237	3264	11
9	Vulturu Sus	4463	14930	1632	3
10	Boțârlău	47158	35603	4080	16
11	Doaga	-	20673	5448	14
12	Bilești+Sasu		173137	46319	35
13	Răstoaca	48680	8843	23664	16
14	Vulturu Jos	50829	71316	8444	56
15	Costieni	117136	67761	5712	87
16	Nămoloasa	106487	56276	4896	16
17	Cluceru	82141	49385	2448	30
18	Călienii	124742	90731	10608	35
	TOTAL	666935	1040333	177164	536

Situția clăcașilor împrorietăriți pe moșiile Statului - Plasa Biliiești

	Plasa	Nr. clăcașilor împrorietăriți				TOTAL
		4 boi	2 boi	pălmași	loc casă	
1	Precistanu	-			34	34
2	Bizighești	-	11	2	3	16
3	Mândrești	17	16	-	10	43
4	Vulturu Sus	14	60	11	18	103
5	Vadu Roșca	54	25	3	7	89
6	Dumbrăvița	-	16	6	1	23
7	Ciușlea-Străjescu	44	107	33	31	215

Din aceste tabele se pot constata următoarele:

1. Un număr foarte mic de țărani frunțași, respectiv 1009 au primit pământ conform Legii. Numărul mai mare este reprezentat de țărani mijlocași și pălmași, respectiv 3.335 și 1667. La totalul de 6.011 țărani împrorietăriți conform Legii se adaugă și 1.582 de țărani care au primit doar loc de casă și grădină, care de fapt nu făceau obiectul strict al împrorietării.²⁴

2. Din totalul de 6.011 țărani împrorietăriți, 5.013 au fost împrorietăriți pe proprietățile particulare și 2.580 pe moșiile statului.²⁵

Analizând aceste date se poate constata că pe proprietățile particulare au primit loc de casă și grădină un număr de țărani de aproape două ori mai mare decât numărul țăranilor mijlocași de pe aceleași proprietăți și aproape de trei ori mai mare decât numărul țăranilor frunțași.

În zonele preponderent cerealiere și acolo unde existau cele mai multe proprietăți particulare, respectiv în Plasa Biliiești, au fost

²⁴ Ibidem., dosar nr.32/1867, f.31-35

²⁵ Ibidem., f.34-35

împroprietăriți numai 419 țărani, fapt justificat prin încercarea stăpânilor de a-și apăra proprietățile.

Din datele transmise Ministerului de Interne, Agricultură și Lucrări Publice și păstrate în Arhivele Naționale Vrancea în dosarul nr.13/1867 se pot constata următoarele: au fost împroprietăriți în total 7.593 de țărani, din care 1.582 cu loc de casă și grădină, pe o suprafață de 21.805 fâlcii și 16 2/3 stânjeni pătrați, respectiv 30.527 hectare, și alte 215 fâlcii și 50 de stânjeni pătrați, respectiv 301 hectare pentru loc de casă și grădină;

Pentru suprafețele atribuite trebuiau să se plătească depăgubiri de 6.054.197 și 38 de parale și jumătate pentru terenul arabil și 1.582 de galbeni pentru locurile de casă și grădină.²⁶

Numărul total de țărani împroprietăriți în județul Putna era astfel mult mai mic față de numărul țăranilor care au primit pământ în județele din Muntenia, 34.549 țărani împroprietăriți în Dolj, 26.946 în Teleorman, 14.946 în Argeș, și chiar față de județele din Moldova, ca Neamț cu 14.601 împroprietăriți, Tecuci cu 10.002 sau Vaslui cu 11.606 țărani care au primit pământ.²⁷ Această situație se datorează și faptului că Ținutul Putna, cu o suprafață totală de 343.900 hectare, avea doar 22% din acesta ocupat cu teren agricol, 42,70 % ocupat cu păduri, iar restul era ocupat cu vii, livezi, pășuni și terenuri neproductive.²⁸ De asemenea, trebuie avut în vedere faptul că numai pădurile ocupau înainte de 1.859 mai mult de o treime din suprafața județului, iar în Plasa Vrancea, cu obști razeșești, pădurile ocupau o treime din toată întinderea județului.²⁹ Având în vedere faptul că în anul 1899, după recensământul întocmit atunci, populația județului Putna era de aproximativ 150.410 persoane și că în medie fiecare gospodărie era compusă din 5 persoane, se poate

²⁶ Ibidem, f.92 - 94

²⁷ Ibidem

²⁸ **Monografia Județului Putna**, Focșani, 1943, p.6

²⁹ **Marele dicționar...**, vol V, p.140

aprecia, dar nu cu exactitate absolută (în nici o lucrare studiată nu am întâlnit asemenea date concrete), că în jurul anului 1864, județul Putna număra aproximativ 100.000 de suflete și existau aproximativ 20.000 de gospodării.³⁰

Analizând numărul total al țăranilor împroprietăriți conform Legii rurale din 14 august 1864, raportat la numărul total de persoane din județul Putna, rezultă că au fost împroprietăriți aproximativ 37,9% din capii de familie, exceptând Plasa Vrancea unde la data respectivă erau sate de răzeși. Situația împroprietărilor din județul Putna poate fi sintetizată în următorul tabel:

Nr.	Plasa	Nr. clăcașilor împroprietăriți				TOTAL
		4 boi	2 boi	pălmași	loc casă	
1	Biliești	589	1.192	283	640	2.704
2	Răcăciuni	163	1.143	561	514	2.381
3	Zăbrăuți	181	566	434	182	1.363
4	Gârlele	76	434	389	246	1.145
	TOTAL	1.009	3.335	1.667	1.582	7.593

Pe domeniile Statului au fost împroprietăriți 464 de țărani frunțași, 1.074 mijlocași, 609 pălmași, iar 2.147 au primit doar loc de casă și grădină, deci un total de 2.580 de țărani împroprietăriți pe aceste domenii. Pe moșiile particulare, din totalul de 4.993, 545 au fost frunțași, 2.261 mijlocași, 1.038 pălmași și 1.149 au primit numai loc de casă și grădină³¹

Din totalul țăranilor împroprietăriți în județul Putna, 13,28% au fost din categoria frunțașilor, 43,92% mijlocași, 21,95% pălmași și 20,83% din total au primit doar loc de casă și grădină.

³⁰ Ibidem, p.139

³¹ ANVn, dosar nr.32/1867, f.91 - 92

Ceea ce se poate constata este faptul că din motive lesne de înțeles pentru proprietarii particulari, numărul țăranilor frunțași improprietăriți este de trei ori mai mic față de numărul mijlocașilor.

Dacă raportăm cifrele la numărul total de familii existente în județul Putna, 8,31% au primit pământ ca țărani frunțași, 7,91% au primit numai loc de casă și grădină, iar un număr destul de însemnat de însurăței sau spornici erau exceptați de la prevederile Legii, fiind considerați în 1864 „*fără nici un drit*” Numărul cel mai mare de țărani improprietăriți provine din categoria clăcașilor cu 2 boi și o vacă, respectiv 3.335, aceasta nu pentru faptul că ei ar fi fost majoritari în rândul țăranilor clăcași, ci pentru că lor li se atribuia potrivit Legii o suprafață mai mică, plătind în schimb o despăgubire mai mare. Clăcașul cu 2 boi și o vacă a primit conform Legii 4 fâlci și locul de casă, adică 330 prăjini, pentru care trebui să plătească 1.148 lei și 20 de parale, respectiv 287 de lei pentru o falce, timp de 15 ani. Despăgubirea plătită în Putna pentru această categorie era mai mică decât cea plătită în Botoșani și Dorohoi, 1.509 lei, sau în Teleorman cu 1.483 de lei și Dolj cu 1.311 lei. De asemenea, pălmașii din Ținutul Putna numărând 1.667 capi de familie primeau doar câte 2 fâlci și jumătate, plus locul de grădină și plăteau o despăgubire de 326 de lei pentru o falce, deci cu 39 de lei mai scump față de cât plătea un țăran mijlocaș. Suma plătită de pălmaș în Putna era mai mică decât suma plătită de aceeași categorie de țărani în Botoșani și Dorohoi, respectiv 1.072 de lei, sau în Teleorman unde se plăteau 1.047 de lei și în Dolj 921 de lei.

Pentru unele plăși, suma plătită este sensibil variabilă. Astfel, dacă pe proprietatea Statului un țăran din Plasa Biliești a plătit pentru terenul primit câte 1521 lei și 24 de parale, în Plasa Răcăciuni a plătit 1.183 lei, iar în Plasa Zăbrăuți 1.076 lei. Pe proprietățile particulare situația despăgubirilor este de asemenea contradictorie. S-au plătit tot câte 1.521 lei pentru moșia Precistanu din Plasa Biliești, 1.521 lei pentru Urecheștii de Jos din Plasa Răcăciuni, în timp ce în Zăbrăuți și Gârlele pe proprietățile particulare nu au fost improprietăriți țărani frunțași, deci

nu avem date în acest sens. Sumele plătite ca despăgubire, probabil variază în funcție de calitatea pământului, „*de frunte, de mijloc sau din coadă*”

Din datele centralizate reiese că un pălmaș a plătit pământul mai scump, la fel cum mai scump a fost plătit și pământul țăranilor frunțași împroprietăriți pe proprietățile particulare, deși de regulă aici au fost delimitate pământuri de proastă calitate. Această modalitate de despăgubire îl avantaja pe proprietar, deoarece primea o sumă mai mare pentru o suprafață mai mică sau o sumă mai mare pentru aceeași suprafață.

Ministerul Agriculturii prin Adresa din decembrie 1867 aduce la cunoștință prefectului faptul că tabelul A întocmit și verificat de inspectorul Ion Ionescu prezintă numeroase neconcordanțe între suma adevărată ce trebuia plătită și cea înscrisă în tabel³².

O categorie la fel de dezavantajată a fost cea „fără clacă”, care „*nu sunt clăcași și prin urmare nu au pământuri de hrană*”, fiind stăpâni numai pe locul de casă și grădină. În fiecare plasă proporția acestora din totalul împroprietărilor reprezintă 23,66% în Plasa Bilești, 21,58% în Plasa Răcăciuni, 13,25% în Plasa Zăbrăuți și 21,48% în Plasa Gârlele, deci în medie 20% din total. Dar fără îndoială că nu aproximativ 20% din totalul țăranilor clăcași se încadrau în această categorie, încadrarea voit incorectă fiind una din multiplele modalități de încercare de a salva cât mai multe terenuri din marile proprietăți particulare.

În documentele studiate în Arhivele Naționale Vrancea, o situație specifică privind împroprietărirea am constatat că pentru moșia Mera, proprietatea mănăstirii cu același nume, au primit pământ 76 de țărani declarați frunțași, 257 mijlocași și 310 țărani pălmași, deci un total de 696 de țărani împroprietăriți. La acest număr se adaugă cei 62 de țărani care au fost împroprietăriți numai cu loc de casă și

³² Ibidem, f.140

grădină³³. Dacă raportăm numărul total de împrăștiat de pe moșia Mera la numărul total din județul Putna, rezultă un procent de aproape 10% din cei 7.593 la nivelul întregului ținut. Trebuie să menționăm însă că mănăstirea Mera stăpânea în Plasa Gârlele nu mai puțin de 11 „trupuri” de moșie.

Pentru celelalte proprietăți eclesiastice situația a fost cu totul alta. Pe proprietatea mănăstirii Agapia au fost atribuite două locuri de casă, pe cea a mănăstirii Neamț unul, pe cea a schitului Scânteia 17, iar pe proprietatea mănăstirii Bistrița un număr de 6 țărani mijlocași au primit pământul cuvenit, iar 2 au primit loc de casă și grădină³⁴.

Având în vedere evoluția proprietăților particulare din ținutul Putna de-a lungul timpului, care și-au sporit numărul de la 72 în 1848 dintr-un total de 159 de proprietăți la 86 în 1857 și alte 7 proprietăți mixte, din totalul de 181, este de la sine înțeles de ce județul Putna a existat un număr așa de mic de țărani împrăștiat conform Legii rurale³⁵.

Dacă în 1848 existau în Ținutul Putnei 87 de proprietăți răzeșești, numărul acestora s-a redus pe parcursul a doar 9 ani, la doar 57 în 1857, ele fiind acaparate prin diverse moduri și fără nici o reținere de către marii proprietari³⁶. Procesul de schimbare a dreptului de posesie constă în acte de vânzare - cumpărare prin care răzeșii erau deposezați pentru totdeauna de drepturile lor.

Printre cele mai mari proprietăți răzeșești din Putna la jumătatea secolului XIX și care au rezistat procesului de acaparare, menționăm proprietatea familiei Catargiu, despre care documentele spuneau că sunt „răzeși de Crucea de Sus, de Modruzaști, Pățăști și Ițăști, de la ținutul

³³ Ibidem, f.32-34

³⁴ Ibidem

³⁵ G. Crăciun, **Moldova în vremea domnitorului Grigore Alexandru Ghica. 1849-1856. Structuri economice și structuri politice**, Editura Noël, Iași, 1996, p.12

³⁶ Ibidem, p.16

Putnei” și „ridicați la boieri aproape de 200 de ani”³⁷, și care dețineau în 1865 moșiile Mărășești și Pătrășcani³⁸. Exista, de asemenea, moșia Călienii a lui E. Hristodoru, probabil grec de origine³⁹, proprietățile vechii familii a Lipăneștilor, moșia Boțârlău a unuia dintre cei mai mari proprietari putneni, Pamfil Avramescu⁴⁰, proprietățile logofătului Alecu Balș, care stăpânea și două proprietăți foste răzeșești⁴¹, proprietățile prințului N. Costachi Vogoride cu peste 16.000 de fâlcii, inclusiv șase foste proprietăți răzeșești⁴² sau proprietățile lui Gh. Alexandru Mavrocordat⁴³, precum și întinsele proprietăți ale Buzdugăneștilor din Plasa Răcăciuni⁴⁴.

Dintre aceste mari proprietăți particulare, șase aveau suprafețe cuprinse între 1.000 și 2.000 de fâlcii, iar proprietatea prințului N. Vogoride depășea 16.000 de fâlcii, fiind cotate ca una dintre cele mai mari proprietăți din Moldova⁴⁵.

Situația prezentată este cu totul deosebită pentru ținutul Putna unde în perioada 1848 – 1857 au fost cele mai mari deposedări de pământ prin vânzarea proprietăților răzeșești. Dreptul „*asupra întregului trup de moșie*” (și locul de hrană), susținut de marii proprietari, putea fi dovedit „*prin mii de cumpărături de la răzeșii care astăzi sunt țărani pe pământul vândut de la ei*” și prin care se justifică originea marilor proprietăți particulare⁴⁶.

³⁷ **Ibidem**, p.25

³⁸ ANVn, fond Prefectura jud. Putna, dosar nr.13/1864, f.5

³⁹ **Ibidem**, f.17

⁴⁰ **Ibidem**, f.50

⁴¹ G. Crăciun, **op.cit.**, p.26

⁴² **Ibidem**

⁴³ ANVn, fond Prefectura jud. Putna, dosar nr.13/1864, f.53

⁴⁴ **Ibidem**, f.56

⁴⁵ G. Crăciun, **op.cit.**, p.29

⁴⁶ **Ibidem**, p.32

Dacă „*documentele marilor moșii*” atestă compunerea lor „*din o mulțime de sate răzeșești*” care „*numai de la Regulament, prin feluri de procese s-au desființat în număr foarte însemnătoriu*”⁴⁷, este justificată aprecierea lui R. Rosetti că proprietatea mare s-a format prin „*înșelăciune și intimidare*”⁴⁸, precum și cea a istoricului A. D. Xenopol potrivit căreia aceasta s-a constituit prin „*manopere viclene, prin bătăi și silnicii forțate*”⁴⁹

Pentru a întregi tabloul situației proprietăților la mijlocul secolului al XIX-lea pentru ținutul Putna, și mai ales pentru Plasa Vrancea cu proprietăți răzeșești, care a făcut excepție de la prevederile Legii din 14 august 1864, trebuie să facem câteva precizări. Proprietatea răzeșească însuma la mijlocul secolului XIX aproximativ 150.000 de fâlci față de 29.070 fâlci pentru proprietatea moșierească, 950 de fâlci proprietate a mănăstirilor și alte 26.011 fâlci aflate în proprietate mixtă, răzeșească, moșierească și mănăstirească⁵⁰

Având în vedere aceste date se poate aprecia că răzeșii dețineau în județul Putna aproximativ 61% din suprafața totală a județului și mai erau coproprietari pe aproximativ 10,58% din terenuri.

Județul Putna s-a aflat pe la 1850 pe primul loc în Moldova în ceea ce privește acapararea pământurilor deținute de răzeși. Procesul de acaparare a acestor terenuri a fost ascendent și deosebit de rapid în intervalul 1845 – 1855. Nu întâmplător în 1857, cu prilejul recensământului proprietăților, N. Suțu aprecia că locuitorii din Vrancea care „*compun între dânșii un fel de legătură patriarhală*”, sunt mândri de „*gradul de neatârnare de care se bucură*”⁵¹

⁴⁷ **Ibidem**

⁴⁸ R. Rosetti, **Pentru ce s-au răsculat țărani**, p.263

⁴⁹ G. Zane, **Texte de literatură...**, p.203

⁵⁰ G. Crăciun, **op.cit.**, p.87

⁵¹ **Ibidem**, p.93

Potrivit datelor preluate de N. Suțu din **Notițe statistice asupra Moldovei** întocmite în 1852, în ținutul Putna exista un număr de 11.667 răzeși, cei mai mulți de altfel din Moldova, față de 99 în Botoșani sau 111 în Dorohoi⁵². Aceste cifre, probabil, justifică numărul mic de țărani cu drept de împroprietărire din ținutul Putna, comparativ cu cel din alte județe.

Deosebit de interesant este modul de organizare a răzeșilor vrânceni pentru a face față numeroaselor procese, de o importanță deosebită, la care erau nevoiți să participe, așa cum au fost cele pentru înlăturarea boierescului, purtate împotriva vistiernicului Iordache Ruset Roznovanu sau lungul proces cu boierii Lipan.

Modul deosebit de susținere a proceselor dovedește superioritatea organizării răzeșilor din Vrancea, ținutul Putnei.

Pădurea stăpânită potrivit originii de neam a răzeșilor putea fi înstrăinată prin cumpărarea dreptului individual al acestora. Dreptul individual, necunoscut și mai ales neutilizat până în 1850, este pus în aplicare într-un act prin care pitarul Tudorache Neagu cumpăra de la răzeșul Vasile cote parte ce i se cuvin din munții Piciorul Cozii și Tisarul⁵³.

Nu în mod întâmplător, Tribunalul Putna avea două secții de judecată, una judeca potrivit Codului Civil, iar cealaltă potrivit obiceiului pământului, care s-a conservat într-un mod cu totul inedit în fosta „republică a Vrancei”

Până la sfârșitul secolului al XVII-lea, cu excepția locurilor de casă, în Vrancea pământul era stăpânit în devălmășie; fiecare își cunoștea, după spița de neam, suprafața ce i se cuvenea. Există, potrivit unei legi nescrise, dreptul de protimissis pentru vânzarea terenurilor răzeșești, prin care vânzătorul trebuia să-i întrebe mai înainte pe răzeși

⁵² **Ibidem**, p.135

⁵³ A. Sava, **op.cit.**, vol.II, doc. nr.189, p.216-217

dacă nu sunt interesați să cumpere terenul respectiv⁵⁴ Dacă vânzarea se făcea fără știința celorlalți, atunci actul putea fi anulat. Același drept de protimissis se aplica și pentru arendarea sau vânzarea terenului cu drept de răscumpărare (zalogire).

În ceea ce privește muntele, acesta putea fi folosit numai de cei care contribuiau la plata birului colectiv al comunității.

Având în vedere cele prezentate - și care dovedesc drepturi ancestrale ale vrâncenilor - este cu greu explicabilă situația în care satele răzeșesti din Vrancea sunt în scădere continuă din a doua jumătate a secolului al XIX-lea.

Greutățile financiare, familiile de multe ori numeroase, i-au obligat pe răzeși să-și înstrăineze pământurile prin vânzare și probabil că mulți țărani din Plasa sau Plaiul Vrancei erau în categoria țăranilor clăcași fără a fi declarați, fiind astfel exceptați de la prevederile Legii rurale.

⁵⁴ **Ibidem**, vol.I, doc.nr. 203 din 1694, p.140 și nr.186 , p.128